

Martin Dolejský

„Sovětský svaz – náš vzor!“

**Vliv sovětských budovatelských románů na utváření základních motivů
v budovatelských románech českých**

diplomová práce

Ústav české literatury a komparatistiky

Autor vymezuje své téma jako komparaci sovětských a českých budovatelských románů, resp. průzkum vlivu ruských sovětských děl tohoto druhu z dvacátých až čtyřicátých let 20. století na texty české let padesátých, s cílem „dobrat se k základním motivům, které se vyskytují v literárních dílech českého budovatelského románu“ (s. 104). Jde vlastně o charakteristické znaky nebo stavební prvky různého druhu (tedy ne jen „motivy“), které jsou představeny i v prolínání a ve vzájemných souvislostech: Obraz továrny v románech Cement Fjodora Gladkova a Cesta otevřená Aleny Bernáškové, symbolika budování „nového světa v pustině“, prostoru v Dravé řece Leonida Leonova a v Modrém údolí Zdeňka Pluhaře a – jako zde nejpodstatnější – postava komunisty v románech Daleko od Moskvy Vasilije Ažajeva a Luisiana se probouzí K. F. Sedláčka. Srovnání vybraných textů různého časoprostorového určení je v autorově podání rozhodně produktivní, doplňuje je množství dalších odkazů a naznačených vztahů, hledání možných paralel a osvětlujících fenoménů (např. utopie a její komunistické verze), v jiné rovině najdeme dokreslující citace z dobových recenzních ohlasů. Předložená práce má však širší záběr, poměrně podrobně se věnuje pojmům socialistický realismus či budovatelský román a zároveň společensko-politickým souvislostem poúnorového období, stalinských padesátých let v Československu. Je to přirozené, neboť mocenský diktát v tomto období zcela zásadně určuje dění v literatuře, která oficiálně funguje jako ideologický nástroj, jak autor na mnoha příkladech ukazuje. Je přitom třeba ocenit jeho široký rozhled jak v pramenech, tak v dosavadní literatuře předmětu, jejíž podněty různým způsobem využívá (funkčně přitom pracuje s poznámkovým aparátem).

Martin Dolejský své pojednání rozvrhl přehledně, v úsilí komplexnost a o vlastní perspektivu osvědčil schopnost vnímavého přístupu k promyšleným problémům, přinesl cenné postřehy. Soustředím se dále – rovněž pro potřeby diskuse – především na otázky či otazníky.

Linii a hierarchii výkladu částečně narušuje jistá těkavost, rozbíhavost vyplývající z potřeby vysvětlení dobových jevů (nezřídka nadbytečně, kde by stačil odkaz) nebo z „okouzlení“ bizarní povahou látky („pro zpestření“). Vedle inovativní intence tak najdeme opakování všeobecných či zřejmých charakteristik (variovaných koneckonců v množství odborných prací v posledních desetiletích). To je myslím dáno již povahou materiálu. Zřejmě ve snaze překonat toto předurčení jako by autor občas také ztrácel nadhled a podléhal zkoumané rétorice. Některé ideologicky zatížené výrazy tak čteme v uvozovkách („nový člověk“), jiné již ne (např. pokrok). Obdobné obtíže provázejí některé formulace, znejišťují jejich smysl, např.: „Stalinismus kladl i důraz na duševní stránku člověka a usilovalo se tedy o vytvoření jedinečných osobností“ (s. 28) – „Díla socialistického realismu jsou často pokládána za učebnici skutečného života“ (s. 89).

Obohacující je jistě širší časový záběr předložené práce, důraz na „literární tradice“, předpoklady analyzovaných děl, snaha hledat k srovnávaným románovým dvojicím další vztahy. Některé zkratky se ovšem jeví jako postradatelné, např. naznačení vzorů pro „romány budovatelské deziluze“ (s. 55), mj. Josefa Jedličky a Bohumila Hrabala, v sovětské literatuře. Ve srovnání a oddělování předválečného a poválečného socialistického realismu by dále bylo možné například polemizovat s označením „nedogmatický socialistický realismus“ (podle vzoru Pavla Janáčka), tedy s tím, zda lze vyvozovat, že socialistický realismus někdy neměl dogmatické rysy, když u něj zároveň nikdy nešlo „prvořadě o estetickou kvalitu“. Fáze jeho mocenské realizace, označovaná jako „schematická“, byla v tomto smyslu přece logickým pokračováním té první, naplněním postulátů, vyslovovaných již v třicátých letech. Podobně „pokles kvality u autorů starší generace“ v době stalinismu, vysvětlený (s Františkem Kautmanem) tím, že vycházeli „ze starších názorů či přístupů“ nebo ztrátou soustředění na tvorbu kvůli vykonávání vysokých funkcí (s. 96) je diskutabilní – u vědomí nízkých mezí, jimiž dané myšlenkové a žánrové schéma možnosti pro umění vymežilo. Potřeba kritického vyrovnání s prameny i sekundární literaturou se ukazuje např. i v poněkud záhadném označení K. F. Sedláčka jako literáta „samouka“ (s. 95), což najdeme i ve Slovníku české literatury po roce 1945, na který autor posléze odkazuje (mimočodem – i slovníková hesla mají své autory, v tomto případě Blahoslava Dokoupila).

Vnucuje se též otázka, co vlastně průzkumem tohoto tématu, této literatury poznáváme (získáváme)? Autor v Závěru uvádí, že „dnešní hodnocení analyzovaných

románů a románů socialistického realismu, [sic] může být značně odsuzující. Je skutečně velmi snadné dojít k takovému soudu, protože především z hlediska estetických kvalit jsou tyto literární texty prvoplánové, promíchané s řadou ideologických fráží (...) a bezvýhradně oddané marxismu – leninismu [sic]. Tyto knihy je však nutné vnímat ne jako pár osamocených a ojedinělých kuriozit, které mohou svědčit o podřízení spisovatelů vládnoucí moci, ale jako výraz skutečného nadšení a naděje v nový a lepší svět“ (s. 104). Podle kategorií „nadšení „ a „naděje“ těžko – obávám se – měřit či hodnotit literární texty...

Stylisticky je předložená práce na slušné úrovni. Po formální stránce je nutno konstatovat určité nedostatky, časté překlipy, chyby v interpunkci; na pováženou je, že autor na jedné straně nezná spojovník, čteme tak důsledně „marxismus – leninismus“ (místo marxismus-leninismus), „ideologicko – estetické“, „ne – li“ atd., na druhé straně spojovník používá nemístně („1913 - 1991“). Problémy jsou s kvantitou, najdeme i chyby ve jménech: Kurt Konrád (místo Konrad), Havranek ad.

Shrnuji: Martin Dolejský pojal řešení své diplomové práce náročně a přes některé nejistoty se se svým úkolem vyrovnal úspěšně. Prokázal schopnost srovnávací literárněhistorické evidence a přemýšlivé i přínosné interpretace, naplnil zadání a stanovený cíl. *Doporučuji* jeho práci k obhajobě a vzhledem k výše řečenému navrhuji hodnocení *velmi dobře*.

PaedDr. Luboš Merhaut, CSc.

V Praze 16. června 2014